

‘BALKANISERING’ OG REKONSTRUKTION AF KULTURER^{*}

Anders Klostergaard Petersen og Jens Peter Schjødt

Rekonstruktion af kulturer indgår som et centralt element i en række religionsvidenskabelige fagområder. Det gælder arbejdet med fortidige tekster i de religionshistoriske discipliner, hvor man på grundlag af bestemte tekster søger at genskabe de diskursive betingelser, hvorunder teksten og de i teksten indeholdte forestillinger kan have været meningsfulde i en bestemt kulturel og social kontekst. Det gælder så meget desto mere for mentalitetshistoriske undersøgelser, hvor tanken er at rekonstruere de epistemiske rammer, som en given kultur eller et bestemt socialt segment har tolket og filtreret bestemte forestillinger gennem. Det gælder også nutidigt i forhold til religionssociologi, hvor man på baggrund af kvantitative og/eller kvalitative undersøgelser søger at rekonstruere fremherskende opfattelser i større eller mindre befolkningspopulationer. Det er imidlertid sjældent, man gør sig forudsætningerne for sådanne rekonstruktioner klart, ligesom det kun er undtagelsesvist, at man finder mere principielle videnskabsteoretiske og hermeneutiske drøftelser af en række af de problemer, der knytter sig til problemfeltet.

Vi bilder os ikke ind, at et seminar om problemstillingen på nogen måde vil kunne løse problematikken endegyldigt; men da der er tale om en problemkreds, som de fleste af os i større eller mindre udstrækning har inde på livet i vores forskning, synes vi, det er oplagt at afholde et seminar om feltet. Det er tanken, at dette seminar samtidig skal være omdrejningspunkt for et temanummer i *RvT*, der meget passende bliver Afdelingens bidrag til fejringen af jubilæumsnummeret, nr. 50. Vi forestiller os, at man ved et sådant seminar i særlig grad kunne fokusere på to problemstillinger, som begge er centrale for rekonstruktionen af kulturer, hvad enten det er i nutiden eller i fortiden. Det ene problem drejer sig om forholdet mellem kulturel fluktuation og stabilitet, mens det andet vedrører konflikten mellem forskellige virkelighedsrepræsentationer såvel kollektivt som individuelt.

Der har de seneste år inden for dele af antropologien og religionsvidenskaben fundet en voldsom kritik af den ældre kultur- og socialantropologi sted. Det er blevet almindeligt at klandre Clifford Geertz og andre inden for samme tradition for med deres begreb om *world-views* at konstruere homogene, monolitiske kulturelle størrelser, som aldrig, hedder det, har eksisteret i virkelighedens verden, hvor hvert eneste individ har sin egen

^{*} Denne skitse blev på forhånd sendt ud til forskerseminarets bidragsydere, så man havde et fælles grundlag for drøftelsen. Vi har derfor også valgt at offentliggøre den sammen med seminarets enkelte bidrag. For det første refereres der i enkelte artikler til den. For det andet udgør den rammen om de enkelte bidrags diskussioner. Begrebet ‘balkanisering’, som vi her bruger om evnen til simultant at operere med forskellige og indbyrdes modstridende virkelighedsforståelser, stammer fra den franske filosof Paul Veyne: *Les grecs ont-ils cru à leurs mythes? Essai sur l’imagination constituante*, Paris, Seuil 1983. Se også A. Klostergaard Petersen: ”Fra skizofreni til balkanisering – troen som en blandt andre virkelighedsverdner”, *Fønix* 2 (2005) 112-31

helt særlige måde at konstruere virkeligheden på. Store dele af denne kritik kan virke forfejlet, fordi den skyder den ældre tradition ting i skoene, som den aldrig har hævdedt; men der er også en berettiget pointe i over for dele af den ældre forskning at fremhæve de enkelte individers helt egenartede måde at sammensætte deres virkelighedsopfattelse på. Vi er med andre ord konfronteret med en vanskelig balancegang, hvor man på den ene side må søge at styre uden om det Charybdis, der opløser enhver tale om kulturel stabilitet og større kulturelle enheder til fordel for en betoning af dynamisk mangfoldighed og fluktuation, og på den anden side det Skylla, der i fokuseringen på større kulturelle enheder er tilbøjelig til at skabe et *Stilleben*-billede uden kontakt til de enkelte individers idiosynkratiske måde at forholde sig til traditionen på. Spørgsmålet er med andre ord, i hvilken udstrækning man kan tage enkelttekster eller enkeltpersoners udsagn og lade dem være repræsentative for større kulturelle enheder. Hvordan kan man i sin forskning forvalte denne problemstilling på en sådan måde, at man både tilgodeser den kulturelle fluktuation og stabilitet?

Relateret til denne problemstilling er en anden, som vedrører konflikten mellem forskellige virkelighedsrepræsentationer. Det gælder en række religionshistoriske og religionssociologiske undersøgelser, at man er tilbøjelig til at gøre enkeltindivider og kulturer langt mere homogene og kohærente, end de måske i virkeligheden er. Udsagn tages ofte for pålydende, uden at man i fornøden grad har gjort sig klart, hvilken specifik kontekst udsagnet er blevet formuleret ind i. Det kan selvsagt være vanskeligt at vide, når det drejer sig om fortidige tekster; men det er en uheldig hermeneutisk implikation, at man ofte forudsætter, at fortidige tekster skulle være langt mere kohærente og homogene i henseende til virkelighedsforståelse, end man er villig til at acceptere, når det gælder moderne tekster. F.eks. tages det hyppigt for givet, at et specifikt religiøst udsagn i en fortidig tekst må være repræsentativt for den pågældende forfatters og/eller kulturs virkelighedsforståelse *in toto*, mens det sjældent overvejes, om man i den datidige kulturelle kontekst var i stand til at pendulere mellem forskellige virkelighedsrepræsentationer, ligesom man er det i dag. At 'balkaniseringen', dvs. evnen til simultant at operere med forskellige og indbyrdes modstridende virkelighedsforståelser, skulle være unik for moderniteten, mens en meget mere statisk og ensformig virkelighedsforståelse skulle have gjort sig gældende for den før-moderne periode. Det er et klassisk problem, som har fået sin egen prægnante formulering i Jonathan Z. Smiths nyklassiske essay *I am a Parrot (Red)*.

Problemstillingen er imidlertid også religionssociologisk relevant, fordi man ofte – navnlig på baggrund af kvantitative undersøgelser – kan få det indtryk, at man kun i meget ringe grad tager balkaniseringen alvorligt. At man f.eks. hyppigt forudsætter, at man på baggrund af enkeltudsagn kan slutte til virkelighedsforståelsen generelt, og kun i mindre grad er villig til at tage den vifte af mulige konnotationer relateret til forskellige virkelighedsrepræsentationer alvorligt i ens undersøgelser. Man kan naturligvis fremhæve sociologer, der som f.eks. Bourdieu er meget bevidste om denne problemstilling; men man kommer dårligt uden om, at det i det empiriske arbejde ofte er vanskeligt at finde en udtalt besindelse på problematikens betydning for de konklusioner, der

drages på grundlag af en given undersøgelse.

Med denne skitseagtige karakteristik af to centrale problemfelter knyttet til rekonstruktion af kulturer i såvel fortid som nutid håber vi at have peget på et område, som I vil have en interesse i at byde ind på i forbindelse med afholdelsen af et forskerseminar.